

همایش ملی مطالعات و پژوهش های علمی علوم انسانی

نهاد برگزار کننده همایش: موسسه قانون یار با حمایت معنوی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه
سردبیر علمی و مسئول برگزاری همایش: دکتر بهنام اسدی شماره مجوز: ۴۸۵۳-۷۸۸۶۴
سال برگزاری همایش: ۱۳۹۷ شماره مقاله: ۸۹۵/۸۵۹ رده بندی کنگره: ب ۵۰۳/۲

نقش امر به معروف و نهی از منکر در پیشگیری از وقوع جرم

در جامعه

سید مرتضی موسوی تبار^۱

کارشناس ارشد فقه و مبانی حقوق اسلامی

زهرا قهرمانی

کارشناس ارشد فقه و مبانی حقوق اسلامی

منوچهر امیدی

دانشجوی کارشناسی ارشد فقه و مبانی حقوق اسلامی

چکیده

امر به معروف و نهی از منکر، دو راهکار عملی هستند که در دین از جایگاه ویژه ای برخوردار بوده و بر آن تأکید فراوانی شده است، به طوری که از آن دو به عنوان بلند مرتبه ترین و شریف ترین فرایض و نیز فریضه بزرگی که همه فرایض دیگر به وسیله آن ها اقامه می شوند، نام برده شده است. امر به معروف و نهی از منکر به عنوان دو حکم الهی تمام شئون زندگی فردی و اجتماعی انسان مسلمان متعهد را فرا می گیرد و بدون تردید سرمایه عظیمی در آموزه های دینی برای پیاده سازی احکام الهی و تحقق اهداف و آرمان های جامعه و حکومت اسلامی است. ساز و کار امر به معروف و نهی از منکر در ماهیت خود مبتنی بر پیشگیری است بالاحص در این بحث تطبیق کلمه نهی با پیشگیری و منکر با جرم نشان از هدف نهایی آن داشته و پس از پیشگیری بهترین راه برای تداوم آن، امر به معروف است.

واژگان کلیدی: امر به معروف، نهی از منکر، پیشگیری، جرم

^۱ نویسنده مسئول

بخش اول: کلیات

با توجه به فلسفه خلقت انسان که طبق بیان قرآن کریم عبودیت و بندگی است و از طرفی وجه تمایز انسان با سایر موجودات به ناطق و عاقل بودن انسان و حرکت او به سوی کمال می باشد، اهمیت و جایگاه این دو فریضه الهی، یعنی امر به معروف و نهی از منکر بیشتر تبیین و روشن می گردد. از آنجایی که انسان غافل است و به دلیل عارض شدن نسیان بسیاری از مواردی که مفید برای اوست فراموش می کند بنابراین امر به معروف و نهی از منکر جزء ضروریاتی است که در جهت نیل به کمال برای هر انسانی ضرورت پیدا می کند. به این جهت است که حضرت امام محمد باقر(ع) می فرماید: «ان الامر بالمعروف و النهی عن المنکر فریضه عظیم بها تقام الفرائض...» (حر عاملی، ج ۱۱، ص ۳۹۵) یعنی امر به معروف و نهی از منکر واجب عظیم و بزرگی است که پابرجایی سایر واجبات به آن بستگی دارد. از تعبیر "بها تقام الفرائض" چنین استفاده می شود که امر به معروف و نهی از منکر از لوازم حکومت اسلامی به شمار می رود. تبیین جایگاه امر به معروف و نهی از منکر در پیشگیری از وقوع جرم و سلامت جامعه بر حسب این که چه معنایی از معروف یا منکر اراده شود، متفاوت می باشد؛ زیرا اگر مقصود از معروف تنها واجبات و مقصود از منکر تنها محرمات باشد کارکرد این آموزه در پیشگیری از وقوع جرم در جامعه تنها به این بخش رفتاری محدود می شود؛ در حالی که در منطق رفتاری اجتماعی اسلام، به غیر از این دو، مستحبات، مکروهات و حتی مباحات نیز وجود دارد، افزون بر این، به لحاظ این که محوریت بحث در رفتارهای اجتماعی هنجارها و نابهنجارها است، تبیین نوع رابطه معنایی میان معروف و منکر با هنجارها و نابهنجارها، در تعیین قلمرو و کارکرد این آموزه ضروری می باشد. زیرا در علوم اجتماعی گرچه تعریف های گوناگونی از هنجار و نابهنجار ارائه شده است ولی به هر حال در معنای هنجار نکته مهم: «مقبولیت و پذیرش اجتماعی» است.

به بیان دیگر، هنجارها شکل پذیرفته شده و مقبولیت یافته ارزش‌های اجتماع هستند. در مقابل، امر نابهنجار، رفتاری است که از نظر همه یا بیشتر افراد اجتماع، به عنوان امری بد و ناپسند تلقی می‌شود و مغایر با ارزش‌های مورد قبول آن اجتماع است؛ از این رو هنجار و نابهنجار، معرف خوبی و بدی است و به همین لحاظ است که به «معروف و منکر» نزدیک می‌شود. با وجود این، تفاوت معنایی بسیار مهمی میان معروف و هنجار و منکر و نابهنجار وجود دارد و آن این که معروف بیان‌گر خوبی و نیکی و ضرورت انجام یک کار است، اما لزوماً دلالتی بر مقبولیت آن در تمام جوامع ندارد، منکر نیز گرچه حکایت از قبح و زشتی یک عمل (فعل یا ترک فعل) دارد ولی ضرورتاً به معنای عدم مقبولیت اجتماعی آن در همه جا را ندارد.

از این رو باید این نکته مورد بررسی قرار گیرد که چگونه امر به معروف و نهی از منکر می‌تواند در پیشگیری از وقوع جرم در جامعه به وسیله تعریف هنجارهای مناسب برای جامعه بشری مفید و یا حتی ضروری باشد.

بخش دوم: شناخت معنای معروف و منکر

در تبیین معنای معروف و منکر اقوال گوناگونی ارایه شده است، برخی معنای «معروف و منکر» را واجبات و محرمات می‌دانند و برخی دیگر مستحبات و مکروهات را نیز به معنای این دو افزوده‌اند؛ (فاضل مقداد، ۱۳۶۸، ص ۵۷ و ۵۸) علاوه بر این، در تبیین مفهوم این دو واژه مرجع تشخیص (شرع و عقل) نیز لحاظ شده است. (راغب اصفهانی، ۱۴۰۴ق، ص ۳۳۱) مرحوم علامه طباطبایی «معروف» را به معنای آن چه که با ذائقه افراد یک جامعه سازگار و در میان آنان مرسوم و متداول باشد دانسته و می‌گوید: «المعروف یتضمن هدایه العقل و حکم الشرع و فضیله الخلق الحسن و سنن الادب» که در این معنا مرجع تشخیص

معروف علاوه بر عقل و شرع، عرف اجتماعی نیز می‌باشد. (طباطبایی، ۱۳۷۱، ص ۲۳۲)

بند اول: معنای امر و نهی، پیشگیری و جرم

گرچه در لغت، امر به معنای واداشتن و نهی به معنای بازداشتن است که در آن نوعی استعلاّی آمر و ناهی وجود دارد اما تبیین مفهومی این دو واژه در مبحث امر به معروف و نهی از منکر با مراتب آن پیوند خورده است و از این رو معناهای جدیدی از این دو اراده شده است. معمولاً سه مرتبه قلبی، لسانی و یدی برای امر به معروف و نهی از منکر بیان می‌شود. برخی مرتبه قلبی را از لوازم ایمان دانسته‌اند؛ (نوری، ۱۳۷۵، ص ۲۸۳) که قابل امر و نهی نیست؛ از این رو، غالباً آن را به اظهار این مرتبه در رخسار و چهره آدمی تفسیر کرده‌اند.

پیشگیری از لحاظ لغوی به معنی «پیش دستی کردن، پیشی گرفتن و به جلوی چیزی رفتن» و نیز به معنای «آگاه کردن، خبر چیزی را دادن و هشدار دادن» است. در جرم شناسی پیشگراانه معنای نخست مورد نظر بوده است، یعنی با به کارگیری فنون مختلف به منظور جلوگیری از بزهکاری به استقبال جرم رفته و از آن پیشی گرفت. (نجفی ابرند آبادی، ۱۳۸۲، ص ۲۳) جُرم در لغت به معنای گناه، بزه و خطا بوده و از جُرم به ذنب، اِثم، سَئِئَه، عِصیان و مَعْصیت نیز تعبیر می‌شود. از لحاظ اصطلاحی جرم به هر فعل و ترک فعل مخالف نهی الزامی قانونگذار که بر آن کیفر مترتب گردد اطلاق گردیده است. «گناه» به موارد سرپیچی از هنجارهایی که ضرورت دارد (واجب و حرام) اطلاق می‌گردد. بدین‌روی، به کسی که عمل مستحبی را ترک کرده و یا کار مکروهی انجام داده باشد «گناه کار» اطلاق نمی‌شود. در قرآن و کتب روایی، از گناه با واژه‌های متفاوتی همچون ذنب، معصیت، اثم و وزر یاد شده است. (قرائتی، ۱۳۷۷، ص ۲۱) همه این واژه‌ها با توجه به

معنای هر یک، حکایت از سرپیچی از فرمان خدا دارد. از آنجا که تخلف از هنجارهای ضروری مجازات به دنبال دارد و قاضی حق دارد متخلف را مجازات نماید تخلف از این گونه هنجارها «جرم» تلقی می شود. چنان که قانون مجازات اسلامی در ماده ۲ خود هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است جرم محسوب می نماید.

بخش سوم: تاکید شارع بر امر به معروف و نهی از منکر در جامعه

رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم می فرماید: وقتی ملت من امر به معروف و نهی از منکر را به یکدیگر حواله دادند باید در انتظار حوادثی از طرف خدا باشند.^۱ (کلینی، ج ۱۳۹۱، ص ۵۹) در روایتی از امام صادق (ع) آمده است که پیامبر (ص) فرمود: «چگونه خواهد بود حال شما هنگامی که زنهای شما تبهکار و جوانان فاسد شوند و امر به معروف و نهی از منکر نکنند؟ شخص پرسید: آیا چنین وضعی پیش خواهد آمد؟ پیامبر (ص) فرمود: آری و از این بدتر پیش خواهد آمد. چگونه خواهد بود حال شما آن گاه که یکدیگر را به کارهای بد امر و از کارهای نیک منع کنید؟! شخص پرسید: آیا چنین وضعی هم پیش می آید؟ فرمود: آری، از این هم بدتر. چگونه خواهد بود حال شما هنگامی که معروفها را منکر و منکرها را معروف ببینید!^۲» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۵۲، ص ۱۸۱) یکی از وظایف مهم مردم در دوران غیبت کبری، داشتن روحیه اصلاح گری در سطح جامعه است. هر فردی باید در برابر آحاد جامعه اسلامی احساس مسئولیت کرده، در راه اصلاح و ساختن افراد تلاش نماید، تا جامعه و افراد آن آماده پذیرش

^۱ - إِذَا أُمَّتِي تَوَاكَلَتِ الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ فَلْيَأْذُنُوا بِوِقَاعِ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى .

^۲ - ب: هارون، عن ابن صدقة، عن جعفر، عن أبيه عليهما السلام أن النبي صلى الله عليه وآله قال: كيف بكم إذا فسد

نساؤكم، وفسق شبانكم، ولم تأمروا بالمعروف ولم تنهوا عن المنكر، فقليل له: ويكون ذلك يا رسول الله؟ قال: نعم وشر من ذلك؟ كيف بكم إذا أمرتم بالمنكر، ونهيتم عن المعروف، قيل يا رسول الله ويكون ذلك؟ قال: نعم، وشر من ذلك كيف بكم إذا رأيتم المعروف منكراً والمنكر معروفاً

حکومت جهانی حضرت مهدی شوند. اصلاح جامعه از راه امر به معروف و نهی از منکر تحقق می‌یابد و قانون امر به معروف و نهی از منکر در متن دین اسلام بسیار مورد تاکید قرار گرفته است. امام باقر علیه السلام در بیان وظایف شیعیان در دوران غیبت فرمودند: توانمندان شما باید به ضعیفان کمک کنند و اغنیاء شما باید به فقراitan مهربانی کنند، هر کس باید برادر دینی اش را نصیحت کند، نصیحتی که به نفع برادرش باشد.^۱ (طبری الاملی، ص ۱۱۳)

خداوند متعال می‌فرماید: «کنتم خیر امه اخرجت للناس تامرون بالمعروف و تنهون عن المنکر)... ; آل عمران، ۱۱۰ (شما بهترین امتی بودید که به سود انسان ها آفریده شده اند؛ [چه اینکه] امر به معروف و نهی از منکر می‌کنید و ...

و امام صادق علیه السلام فرمود: «بی تردید امر به معروف و نهی از منکر راه انبیاء علیهم السلام و طریقه صالحان است. امر به معروف و نهی از منکر وظیفه ای سترگ و خطیر است که به وسیله آن سایر واجبات انجام می‌پذیرد و راه ها امنیت می‌یابد و در آمدها حلال و مشروع می‌گردد، مظالم باز گردانده می‌شود، زمین آباد می‌شود و از دشمنان انتقام گرفته می‌شود و امور سامان می‌یابد.^۲» (کلینی، ۱۳۹۱ق، ج ۵، ص ۵۵ و ۵۶؛ طوسی، ۱۳۹۰ق، ج ۶، ص ۱۸۱)

آری اگر همه مسلمانان خود را موظف به اجرای امر به معروف و نهی از منکر در جامعه اسلامی بدانند، قدم های اولیه برای نیل به جامعه ایده آل و مطلوب مهدوی برداشته می‌شود.

^۱ - لیعن قویکم ضعیفکم و لیعطف غنیکم علی فقیرکم ولینصح الرجل اخاه النصیحه لنفسه.

^۲ - ان الامر بالمعروف و النهی عن المنکر سبیل الانبیاء و منهاج الصلحاء، فریضه عظیمه بها تقام الفرائض و تامن المذاهب و تحل المكاسب و ترد المظالم و تعمر الارض و ينتصف من الاعداء و يستقیم الامر

بخش چهارم: شیوه های پیشگیری از جرم و جایگاه امر به معروف و نهی از

منکر

یکی از شیوه های پیشگیری از جرم، پیشگیری وضعی است که با تغییر وضعیت فرد و شرایط محیط مانند زمان و مکان درصدد است که از ارتکاب جرم توسط فرد مصمم به انجام جرم جلوگیری کند. در میان آموزه های اسلامی نکات دقیق و فراوانی در این باره وجود دارد. در سیاست جنایی اسلام سه شیوه مبارزه علیه بزهکاری وجود دارد که مکمل یکدیگرند این راه حل های سه گانه عبارتند از:

(۱) مرحله قبل از تصمیم گیری قطعی مجرم به ارتکاب جرم

(۲) مرحله پس از تصمیم گیری قطعی مجرم به ارتکاب جرم و قبل از تحقق عمل مجرمانه

(۳) مرحله پس از اجرای فکر مجرمانه و تحقق بزهکاری

در مورد مرحله اول تدابیر مختلف اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی و غیره در جهت خشکاندن ریشه مجرمیت و ایجاد جامعه ای سالم به صورتی که تصمیم به ارتکاب جرم در ذهن افراد تحقق نیابد، اعمال می گردد. ایجاد تعهدات مذهبی و ایجاد فرهنگ صبر در مقابل وسوسه های مجرمانه و ایجاد همبستگی و تعامل اجتماعی جزء این شیوه به حساب می آید. در مرحله دوم که فرد تصمیم قاطع به ارتکاب جرم گرفته و شیوه های مرحله اول در او موثر نیفتاده، راه حل هایی که به کار گرفته می شود تا شخص مصمم به ارتکاب جرم نتواند تصمیم خود را عملی سازد. در این مرحله باید وضعیتی ایجاد شود که تحقق عمل مجرمانه را دشوار و پرخطر یا ناممکن سازد از این رو به این شیوه، پیشگیری وضعی گفته می شود. در این روش گاهی فرد در معرض بزه دیدگی مد نظر قرار می گیرد و با حمایت از او یا آنچه در معرض وقوع جرم است (آماج های جرم) از تحقق عمل مجرمانه

جلوگیری می‌شود و در مواردی نیز با تغییر شرایط محیطی اعم از مکان و زمان و ... امکان تحقق جرم سلب یا وقوع آن دشوار تر می‌گردد.

اما مرحله سوم یعنی پس از تحقق عمل مجرمانه نیز در سیاست جنایی اسلام از اهمیت زیادی برخوردار است. زیرا از طرفی به دلایل و عوامل وقوع جرم اعم از اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و حتی ژنتیکی و تاثیر آن‌ها بر وقوع جرم و همچنین محیط و وضعیت فرد در معرض بزهکاری و بزه دیدگی توجه و تاکید فراوان نموده و از طرف دیگر انسان را مسئول و پاسخ‌گوی اعمال خویش می‌داند.

امر به معروف و نهی از منکر نظر به مراتب مختلف آن در هریک از سه شیوه جایگاه خود را دارد و در هر سه شیوه همان گونه که بیان گردید به عنوان یکی از بهترین روش‌ها برای پیشگیری از جرم کاربرد دارد.

بخش پنجم: پیشگیری از رواج ناهنجاری‌ها در جامعه

امر به معروف و نهی از منکر، در هر مرتبه، بیان‌گر حساسیت اجتماع در مقابل اعمال زشت و ناهنجار است. این حساسیت وقتی به شکل مؤثری ظاهر گردد، راه را بر رواج ناهنجاری‌ها در جامعه می‌بندد. به عکس، وقتی جامعه‌ای در مقابل نابهنجاری‌ها، هیچ گونه مخالفتی نشان ندهد یا حساسیت‌ها و مخالفت‌ها بسیار ضعیف باشد زمینه ترویج و تثبیت ناهنجاری‌ها فراهم می‌گردد و در این جا است که چه بسا ناهنجاری‌ها شکل هنجار به خود می‌گیرد و «منکرات» در پوشش معروف ظاهر می‌شود. از کارکردهای مهم امر به معروف و نهی از منکر فراهم سازی زمینه عمل به هنجارها و تقویت هنجارهای مورد نظر جامعه اسلامی و عمل به نیکی‌ها است، وقتی اعضای اجتماع مراقب هم بوده و یکدیگر را سفارش به حق و نیکی نمایند و از بدی و زشتی بازدارند، این خود به تدریج زمینه نهادینه

شدن و رسوخ نیکی‌ها در روح و روان افراد را فراهم می‌آورد، به خصوص اگر آن چنان که باید و شاید به این فریضه عمل شود و آداب و سنن آن (که علاوه بر عمل کردن آمر به مفاد آن چه امر می‌کند و دست کشیدن از آن چه خود از آن نهی می‌کند، شامل تکنیک‌های روان‌شناختی و جامعه‌شناختی دقیقی است که در شکل تعامل و کنش آمر ظاهر می‌گردد) رعایت شود. آن چه از عمل به این فریضه به دست می‌آید نیروی عظیمی است که پشتوانه اجتماعی دارد و می‌تواند بسیاری از هنجارها را در ذهن و روان افراد درونی سازد و از این طریق راه عمل به دیگر واجبات و سنن الهی (هنجارهای دینی در جامعه اسلامی) را فراهم آورد. این کارکرد مهم امر به معروف و نهی از منکر است که آن را از دیگر آموزه‌های اسلام متمایز و منحصر به فرد می‌سازد.

امام باقر(ع) نیز می‌فرماید: «به درستی که امر به معروف و نهی از منکر واجبی بزرگ است که با آن سایر واجبات پیا داشته می‌شود.^۱ (کلینی، ۱۳۹۱ق، ج ۵، ص ۵۵)

بخش ششم: راهکارهای پیشگیرانه از وقوع جرم در اسلام

یکی از راهکارهای پیشگیرانه در اسلام برای مبارزه با بزهکاری که پیشگیری‌های علمی از تبیین آن ناتوان است معرفی عاملی جرم‌زا به نام شیطان که در دو بعد درونی و بیرونی در دین مبین اسلام مدنظر قرار گرفته و شارع مقدس به آن پرداخته است از منظر درونی شیطان یا به عبارت دیگر نفس اماره در ارتکاب جرم از سوی انسان نقش دارد که همانا هوا و هوس و خواهش‌های نفس مادی است که خود موجب گرایش فرد به ارتکاب گناه و بزه می‌شود و از منظر بیرونی شیطان یا به تعبیری ابلیس که موجودی است خارجی که با بهره‌گیری از طریق مختلف خارج از نفس انسان برای فریب انسان‌ها به انجام کارهای خلاف و به تعبیر ما در اینجا «جرم» اقدام می‌نماید و سبب ارتکاب افراد به جرم می‌شود

^۱ - إن الأمر بالمعروف والنهي عن المنكر فریضة عظيمة بها تقام الفرائض .

راهِکار بعدی فریضه امر به معروف و نهی از منکر است که خود از پیشرفته‌ترین طرق قابل کاربرد در زمینه پیشگیری از جرم در نظام جرم‌شناسی است و دیگری موضوع زندگی پس از مرگ و مراحل آن و وجود معاد و قیامت و ایمان به رستخیز است، زمان و مکانی که به عمل‌های نیک پاداش داده و عمل‌های زشت عقاب می‌شود.

بند اول: پیامدهای امر به معروف و نهی از منکر در جامعه

در متون اسلامی، نتایج و پیامدهای مهمی برای امر به معروف و نهی از منکر بیان شده است. در این میان، آن چه مهم است نوعی پندارزدایی از آثار و تبعات سوئی بوده است که مردم از عمل به این فریضه تصور می‌کرده‌اند؛ زیرا اجرای این فریضه می‌تواند به ایراد صدمات و لطامات جسمی و اقتصادی به شخص آمر و ناهی منتهی شود، به دلیل این که این امر خوشایند منحرفان و مجرمان نیست؛ مجرمانی که علاوه بر قدرت بدنی و جسمی به ویژه در جرایم شبکه‌ای- چه بسا رگ حیات اقتصادی و اجتماعی جامعه را به نوعی در دست دارند! از این رو امنیت بدنی، اجتماعی و اقتصادی آمر و ناهی در معرض خطر قرار می‌گیرد و این موضوع می‌تواند رادع و مانع مهمی در عمل به این فریضه باشد. در کلمات گهربار پیشوایان دینی به شدت با این پندار مبارزه شده است. مثلاً امام علی (ع) می‌فرماید: «به درستی که امر به معروف و نهی از منکر دو خصلت‌اند که نه مرگ کسی را نزدیک می‌کنند و نه روزی کسی را می‌کاهند.»^۱ (دشتی، ۱۳۷۹، ص ۲۹۰) به موازات این پندارزدایی، سعی پیشوایان دینی بر این بوده است که با بیان نتایج بسیار مطلوب و مؤثر این فریضه، مردم را به اجرای آن ترغیب و تشویق نمایند که این خود بیان‌گر «نقش تبلیغات سازنده در پیشگیری از وقوع جرم در جامعه اسلامی» است.

^۱ - إِنَّ الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيَ عَنِ الْمُنْكَرِ لَا يُقَرِّبَانِ مِنْ أَجَلٍ وَلَا يَنْقُصَانِ مِنْ رِزْقٍ .

بخش هفتم: کارکردهای امر به معروف و نهی از منکر

برای روشن تر شدن نقش فریضه امر به معروف و نهی از منکر در ایجاد امنیت اجتماعی در این بخش به تبیین کارکردها و آثار امر به معروف و نهی از منکر پرداخته می شود.

۱) امنیت: هر جامعه ای برای پویایی خویش نیازمند آرامش و امنیت از جانب داخل و خارج است. از مهم ترین آثار اجتماعی امر به معروف و نهی از منکر حفظ امنیت می باشد و سایر آثار اجتماعی این فریضه مثل بقای جامعه، وحدت، اجرای احکام، آبادانی و سازندگی و... همگی در راستای برقراری امنیت در جامعه، قرار می گیرند و وجود آن ها به نوعی با ایجاد امنیت مرتبط می باشد.

امام باقر (علیه السلام) درباره تأثیر امر به معروف و نهی از منکر در امنیت اجتماعی می فرماید: «به وسیله امر به معروف و نهی از منکر راه ها ایمن می گردد و... از دشمنان انتقام گرفته می شود.^۱» (حر عاملی، بی تا، ج ۱۱، ص ۳۹۵)

۲) انسجام و بقای جامعه و وحدت آن: افراد انسانی در جامعه به سان سرنشینان یک کشتی، دارای سرنوشت یکسانی هستند و مسافران کشتی صرف نظر از مقرراتی که توسط مؤسسه ی کشتی رانی یا ناخدا به آن ها ابلاغ می شود، به طور طبیعی حق دارند و موظفند از اموری که ممکن است آنها را در کام دریا جای دهد شدیداً جلوگیری به عمل آورند و در جهت حفظ کشتی و مسافران از خطرات کوشش نمایند.

در این باره داستانی از امام باقر (علیه السلام) نقل شده که خدا به حضرت شعیب وحی کرد که من صد هزار نفر از قوم تو را هلاک خواهم کرد که چهل هزار نفر از آنها اهل معصیت و گناه و شصت هزار نفر هم از خوبان هستند. حضرت شعیب گفت: اشرار مستحق

^۱ - إن الامر بالمعروف والنهي عن المنكر وترد المظالم، وتعمر الأرض وينتصف من الأعداء، ويستقيم الامر الحديث.

عذابند ولی اختیار چرا؟ خداوند فرمود: آن‌ها با اهل گناه سستی کردند و برای غضب من غضبناک نمی شدند.^۱ (کلینی، ۱۳۹۱ق، ص ۵۶)

آیات ۱۶۳ تا ۱۶۶ سوره اعراف نیز چنین معنایی را بازگو نموده است: و از اهالی آن شهری که کنار دریا بود، از ایشان جویا شو، آن گاه که به (حکم) روز شنبه تجاوز می کردند؛ آن گاه که روز شنبه آنان، ماهی هایشان روی آب می آمدند، و روزهای غیرشنبه به سوی آنان نمی آمدند، این گونه ما آنان را به سبب آن که نافرمانی می کردند، می آزمودیم. و آن گاه که گروهی از ایشان گفتند: «برای چه، قومی را که خدا هلاک کننده ایشان است، یا آنان را به عذابی سخت عذاب خواهد کرد، پند می دهید؟» گفتند: «تا معذرتی برای پروردگارتان باشد و شاید که آنان پرهیزگاری کنند. پس هنگامی که آنچه را بدان تذکر داده شده بودند، از یاد بردند، کسانی که از (کار) بد باز داشتند نجات دادیم.» بنابراین از دید قرآن و روایات امر به معروف و نهی از منکر ضامن بقای جامعه و ترک این دو سبب نابودی و هلاک جوامع است.

۳) ضمانت اجرای احکام و دستورات الهی: امر به معروف و نهی از منکر به عنوان اصل «نظارت عمومی» یا «ضمانت اجرایی» قوانین اسلام مطرح می باشد. خدا نظارت بر حسن اجرای احکام الهی را برعهده فرد فرد جامعه اسلامی از هر قشری نهاد، از این رو هر فرد و گروهی همواره چشمان بیدار امت اسلامی را مراقب خویش دانسته و تلاش می کند حتی الامکان قوانین اسلامی را رعایت نموده و زیر پا نگذارد. امام باقر (علیه السلام) می فرماید: «امر به معروف و نهی از منکر فریضه بزرگی است که به سبب آن واجبات برپا می شود.» (حر عاملی، بی تا، ج ۱۱، ص ۳۹۵)

۴) برقراری عدالت اجتماعی: نظارت عمومی بر حسن اجرای احکام عدالت گستر اسلام

۱- قَالَ وَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَى شُعَيْبِ النَّبِيِّ ص أَنِّي مُعَذِّبٌ مِنْ قَوْمِكَ مِائَةَ أَلْفٍ أَرْبَعِينَ أَلْفًا مِنْ شِرَارِهِمْ وَسِتِّينَ أَلْفًا مِنْ خِيَارِهِمْ فَقَالَ (عليه السلام) يَا رَبِّ هَؤُلَاءِ الْأَشْرَارُ فَمَا بَالُ الْأَخْيَارِ فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيْهِ ذَاهِنُوا أَهْلَ الْمَعَاصِي وَلَمْ يَغْضَبُوا لِعَظْمِي .

زمینه فراگیری عدالت اجتماعی را فراهم می‌سازد. امام حسین (علیه السّلام) در این مورد می‌فرماید: «... امر به معروف و نهی از منکر با برگرداندن مظالم (به صاحبان اصلی آن) و مخالفت ستمگر همراه است. همچنین تقسیم (عادلانه) بیت المال و غنائم را در پی دارد و صدقات (مالیات های شرعی) از جاهای لازم گرفته شده و در جای حق و مناسب مصرف می‌شود.^۱» (ابن شعبه، ۱۳۸۸، ص ۳۶۷ و ۳۶۸)

۵) آبادانی و سازندگی در جامعه: عمران و آبادانی کشور ساختار امر به معروف و نهی از منکر است. امام باقر (علیه السّلام) در این مورد می‌فرماید: «به وسیله امر به معروف و نهی از منکر سرزمین‌ها آباد می‌شود.» (حر عاملی، بی تا، ج ۱۱، ص ۳۹۵)

۶) خیر و سلامتی: پیامبر گرامی (صلی الله علیه و آله و سلّم) در این باره می‌فرماید: «امت من تا زمانی که امر به معروف و نهی از منکر کنند در خیر و سلامتی‌اند.^۲» (حر عاملی، بی تا، ج ۱۱، ص ۳۹۸)

۷) قدرتمندی مومنان: تقویت نیروهای صالح درون جامعه و تضعیف منافقان از برکات امر به معروف و نهی از منکر است. حضرت علی (علیه السّلام) می‌فرماید: «هر کس امر به معروف کند مومنان را قدرتمند می‌کند.^۳» (زمانی، ۱۳۷۹، ص ۸۵۹)

۸) تضعیف جبهه نفاق: خداوند متعال این برنامه را بسیار زیبا در آیه ۶۷ سوره توبه بیان می‌نماید که منافقان سعی در امر به منکر و نهی از معروف دارند و مومنان باید با امر به معروف و نهی از منکر توطئه آنان را خنثی نمایند.

حضرت علی (علیه السّلام) نیز تاثیر امر به معروف و نهی از منکر را در شکست خط نفاق

^۱ - مع رد المظالم و مخالفه الظالم و قسمة الفیء و الغنائم و اخذ الصدقات من مواضعها و وضعها فی حقها

^۲ - لا تزال أمتی بخیر ما أمروا بالمعروف، ونهوا عن المنکر .

^۳ - فمن امر بالمعروف شد ظهور المؤمنین .

و درمانده کردن منافقین قطعی دانسته و فرموده است: «کسی که نهی از منکر کند بینی منافقان را به خاک می‌مالد.» (پیشین)

۹) مصلحت عمومی جامعه و طرد ناهلان از پست‌های کلیدی: حضرت علی (علیه السلام) در این باره فرموده اند: «خداوند امر به معروف را برای مصلحت عامه مردم و نهی از منکر را برای طرد سفیهان واجب کرده است.^۱» (پیشین، ص ۹۴۸)

۱۰) شکوفایی اقتصاد: اقتصاد سالم منوط به امر به معروف و نهی از منکر است. با امر به معروف و نهی از منکر راه‌های صحیح کسب و تجارت و پیشرفت صنعت، هموار گشته و هر کسی درخور استعداد خویش به امرار معاش می‌پردازد و بیکاری، گران‌فروشی، احتکار و سایر انحرافات اقتصادی ریشه کن می‌گردد. امام باقر (علیه السلام) در ادامه حدیث جابر می‌فرماید: «به وسیله امر به معروف و نهی از منکر کسب‌ها حلال می‌شود.^۲» (حر عاملی، بی‌تا، ج ۱۱، ص ۳۹۵)

نتیجه‌گیری

قانونگذاران باید به مقتضای فرهنگ حاکم بر جامعه و با توجه به ارزش‌ها و نیازهای مردم برای جامعه قوانین و برای مردم و دولت تکالیفی را تعیین کنند، در قلمرو تعیین حقوق کیفری و جرم‌شناسی نیز باید قوانینی را وضع کنند تا افراد جامعه را محدود سازد، به عبارتی باید رفتارها در جامعه به دو دسته ی هنجار و ناهنجار تقسیم شود و حکومت این حق را داشته باشد که با ناهنجاری‌ها برخورد کند البته واضح است که درگیری حکومت با تمام ناهنجاری‌ها -تنها با پشتوانه قوانینی که قانونگذار وضع می‌کند و تعریف وی از

^۱ - فرض الله الامر بالمعروف مصلحه نعو و النهی عن المنکر ردعا للفسهاء

^۲ - إن الامر بالمعروف والنهی عن المنکر محل المكاسب .

هنجار و ناهنجار- به عللی قابل توجیه نیست، زیرا اولاً هنجار یا ناهنجار بودن یک عمل بر اساس ارزش ها و باورهای افراد جامعه متفاوت است و واکنش به همه ی آن ها به سبب کثرتشان ناممکن می نماید و در بسیاری از موارد جز ناکامی و متروک شدن قوانین نتیجه ای در پی نداشته است. در ضمن واکنش دولت به همه ناهنجاری ها هم، دولت را از پرداختن به وظیفه اصلیش باز می دارد و هم باعث می شود که در مدت کوتاهی مردم به مقابله با دولت برخیزند از این روست که اسلام برای جلوگیری از وقوع ناهنجاریها در جامعه نه تنها دولت بلکه تمام مردم را مکلف می داند و معتقد است که امر به هنجارها و نهی از ناهنجاری های دینی هم به تعریف دقیقی از هنجار و ناهنجار در جامعه می انجامد و هم باعث می شود که امر و نهی را مردم برای خود اجرا نمایند که این امر بهترین روش در ایجاد فرهنگ دینی و مقابله با وقوع جرم در جامعه است.

منابع و مآخذ

قرآن کریم

۱. ابن شعبه، حسن بن علی، تحف العقول عن آل الرسول صلی الله علی و اله و سلم، ترجمه سازندگی، محمد مهدی، نشر نوید اسلام، قم، ۱۳۸۸
۲. حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه إلى تحصیل مسائل الشریعه، ج ۱۱، دار احیاء التراث العربی، بیروت، بی تا ۳. حلّی، جعفر بن حسن، شرایع الاسلام، دارالاضواء، بیروت، ۱۴۰۳ق
۴. دشتی، محمد، ترجمه نهج البلاغه، انتشارات مشرقین، قم، ۱۳۷۹
۵. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن، دفتر نشر الکتاب، چاپ اول، قم، ۱۴۰۴ ق
۶. زمانی، مصطفی، ترجمه نهج البلاغه، انتشارات کتاب یوسف، تهران، ۱۳۷۹
۷. طباطبایی، محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۲، نشر اسماعیلیان، قم، ۱۳۷۱
۸. طبری الآملی، عماد الدین، بشاره المصطفی لشیعه المرتضی، الکنجی، بی تا
۹. طوسی، محمد بن حسن، تهذیب الاحکام فی شرح المقنعه للشیخ المفید، دار الکتب الاسلامیه، تهران، ۱۳۹۰ق
۱۰. فاضل مقداد، مقداد بن عبدالله، النافع لیوم الحشر فی شرح باب الحادی عشر، ج ۱، کتابفروشی علامه، ۱۳۶۸
۱۱. قرائتی، محسن، گناه‌شناسی، مرکز فرهنگ‌ی از قرآن، تهران، ۱۳۷۷

۱۲. قانون مجازات اسلامی مصوب ۹۲/۲/۱

۱۳. کلینی، محمد بن یعقوب، فروع الکافی، ج ۵، دارالکتب الاسلامیه، تهران، ۱۳۹۱ق

۱۴. مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، ج ۴۴ و ۵۲، موسسه الوفاء، بیروت، ۱۴۰۳ق

۱۵. مطهری، مرتضی، جامعه و تاریخ، انتشارات صدرا، تهران، ۱۳۷۲

۱۶. نجفی ابرند آبادی، علی حسین، پیشگیری از بزهکاری و پلیس محلی، مجموعه

مقالات پیشگیری از جرم، مرکز مطبوعات و انتشارات معاونت اجتماعی و پیشگیری از

وقوع جرم قوه قضائیه، تهران، ۱۳۸۲

۱۷. نوری، حسین، امر به معروف و نهی از منکر، ترجمه محمد محمدی اشتهاوردی،

انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، قم، ۱۳۷۵